

Epidemije kuge na otoku Korčuli (The Plague Epidemic on Island Korcula)

Nikola Bačić

Dom zdravlja „Dr. A. Franulović“ Vela Luka

1. UVOD

Od najranije povijesti ljudskog roda bolesti su bile stalni pratitelj ljudi. Nije neistina kazati da su bolesti i starije od ljudi jer su nađeni tragovi bolesti na ostacima pretpovijesnih životinja. Bolesti su našim precima bile neizbježna i gorka sudbina. Vrebale su na njih, ugrožavale im život i vrlo često bile razlogom njihove prerane smrti. Moć, razorna snaga, a posebice silina širenja kužnih bolesti užasavale su ljude od pamtvijeka. Shvatljiv je stoga njihov napor da se zaštite od njih, umanje ili izbjegnu teške posljedice raznih bolesti.

Kroz čitavu ljudsku povijest sinonim smrtonosne kužne bolesti bila je kuga, vjerojatno najopasnija zarazna bolest koja je bjesomučno harala cijelom zemaljskom kuglom i iza sebe ostavljala bezbroj mrtvih, užasan strah i beznade. Pojedine epidemije iza sebe su ostavljale puste krajeve, bez života. Ni otok Korčula nije bio pošteđen ovog «biča Božjeg» kako su u očaju nazivali kugu naši davni preci. Brojne epidemije koje su najčešće bile uvezene, ostavile su iza sebe brojne pomrle stanovnike otoka sve do 1894. god. kada je otkriven uzročnik kuge. Vrlo brzo iza toga napravljeno je cjepivo, spoznalo se da buhe prenose bolest sa štakora na ljude, što je doprinjelo da kuga počne gubiti dah i moć, pretvarajući se u pojedinačne slučajeve, postavši uskoro stvar prošlosti i polako toneći u zaborav.

Kuga je poznata već 3500 godine a prvi pisani zapis o kugi nalazi se u staroegipatskom medicinskom papirusu, tzv. Ebersovom papirusu iz 1550. godine prije Krista. Sljedeći popis epidemija kuge treba uzeti «cum grano salis» budući su u pradavna vremena većinu kužnih bolesti zvali kugom usljed nepoznavanja patologije i diferencijalne dijagnoze. Ipak pručavajući stare pisane izvore na temelju simptoma i opisa bolesti možemo ipak većinu epidemija pripisati kugi. Štoviše u svim pisanim izvorima izričito se spominje kuga, a najvažniji razlog tome je što su i grčki i rimski zapisničari svaku veću epidemiju i opisivali i nazivali imenom kuga.

2. ANTENSKA KUGA

Za prvu zabilježenu epidemiju kuge koja je harala otokom znamo posredno iz opisa koji nam je ostavio Tukidit. Započela je svoj smrtonosni put u Etiopiji 436. god prije Krista. Ubrzo je zahvatila Grčku i iste godine poharala Dalmaciju i njene otoke prepолоvivši tadašnje pučanstvo. Odatle se širila sve do Rima sijući smrt i očaj. Pune četiri godine nemilice je uzimala ljudske živote da bi 430. god. prije Krista odjednom prestala.

3. GALENOVA KUGA

Punih pet stoljeća nema zapisa o većim epidemijama ove bolesti do tzv. Galenove kuge. Ova epidemija koja je poharala Dalmaciju svoju kulminaciju imala je 164. godine kada je potpuno opustošila naše krajeva a njezinu silinu i posljedice možemo naslutiti iz činjenice da su tadašnji značajni rimski gradovi na istočnoj obali Jadrana; Solin, Vid i Nin ostali bez cjelokupnog pučanstva. Razmjere užasnih posljedica ove bolesti nije bilo moguće umanjiti jer tadašnji liječnici nisu poznavali nikakav lijek protiv kuge, pa je ljudima u krajevima zahvaćenim kugom preostajao samo paničan bijeg. Pri tom su mahnito bježali u šume i planine, što dalje od naseljenih mjesta, pogodujući time vrlo brzom i nekontroliranom širenju bolesti.

4. JUSTIJANOVA KUGA

Ovu epidemiju u stručnoj literaturi spominju i pod nazivom Prokopijeva kuga budući je Prokopije ostavio najbolji opis ove epidemije. Pojavila se 531. godine u Carigradu, te se ubrzo proširila cjelokupnim Bizantinskim carstvom i Europom, zahvaćujući naše krajeve i otok. U spisima se spominje kao strahovito smrtonosna epidemija, što možemo razaznati iz podatka da je samo u Carigradu svakog dana umiralo od 5-10 tisuća ljudi. Posebno je stradao grad Zadar, kojemu je dugo trebalo da se popuni pučanstvom. Trajala je izuzetno dugo, skoro 50 godina i u tom periodu usmrtila polovicu tadašnjeg pučanstva Bizantinskog carstva.

5. EPIDEMIJE KUGE 871., 901., 1154., 1292. i 1322. godine

U odnosu na gore navedenu užasnu epidemiju iza ovih pet epidemija koje su harale otokom Korčula bez obzira što su vjerojatno uzele obilan danak u krvi, nije ostao pisani trag u povijesnim izvorima na našem otoku, ali postoje zapisi iz kojih posredno saznajemo za njih jer su one zahvaćale šira okolna područja, pa i cijele države. Liječnici još uvijek nemaju nikakvih saznanja ni o uzročnicima, ni prenositeljima, pa tako ni o metodama liječenja.

6. CRNA SMRT

Godine 1348. čitavim svijetom zavlada je vjerojatno najstrašnija pošast kuge svih vremena, koja je osim, straha, tuge i boli uzrokovala milijunske žrtve. Posebno je užasan podatak da je samo u Europi od nje umrlo 25 milijuna ljudi ili preciznije trećina čitavog europskog stanovništva tog doba. Ne čudi stoga da je potpunim pravom prozvana «crna smrt». Izvori spominju da je opustošila dalmatinske gradove i otoke a osobito su stradali Split i Dubrovnik. Silinu njenog širenja i posljedice možemo shvatiti iz podataka da su mnogi gradovi potpuno opustjeli jer je kuga pomorila cjelokupno njihovo pučanstvo. Gradovi su ostajali sablasno pusti, a leševi su posvuda ležali jer nije bilo nikoga da ih zakopa. Tako je npr. u Firenci umrlo svih 100.000 stanovnika, a bilo je krajeva gdje su preživjeli samo poneki stanovnici.

Ne znajući uzroke, niti način širenja, ljudi su ovu strahotu tumačili Božjom kaznom za grijeh pred nadolazeći Sudnji dan. U nemoći i strahu pred neizvjesnim, tražili su pomoć i zagovor među svecima. Naročito su se u molitvama, da ih mimoiđe ova pošast obraćali sv. Sebastijanu i posebice sv. Roku, za kojega predaja kaže da je pomažući nemoćnima i oboljelima i sam obolio. Na većini kipova koji prikazuju ovog sveca nazočan je i pas koji mu liže rane na nogama karakteristične za ovu bolest. Stoga ne čudi da su ljudi u to vrijeme gradili crkve i oltare posvećene ovim svecima.

Međutim bilo je slučajeva u kojima su pojedini stanovnici zahvaćenih gradova izluđeni strahom od gotovo sigurne smrti, krivce za širenja bolesti pronalazili u prosjacima, skitnicama, Židovima i vješticama što je često rezultiralo masakrima nedužnih ljudi. Jedino «lječenje» koje se tada provodilo sastojalo se u paljenju raznih trava i uvjerenju da se tako čisti okuženi zrak.

Ipak nakon ove kataklizme u našim krajevima uvode se prve učinkovite mjere izolacije. Spoznavši iskustveno da se epidemije najčešće pojavljuju nakon dolaska brodova i ljudi iz udaljenijih krajeva zahvaćenih kugom, uvodi se obavezna mjera izolacije ljudi i tereta. Ona se obavljala u posebnim prostorima zvanim karantene ili kontumaci. Prva karantena u južnoj Hrvatskoj uvedena je 1377. godine u Dubrovniku odlukom vlasti tadašnje Dubrovačke republike. Naziv karantena nastao je u XV. stoljeću od talijanske riječi quaranta što znači četrdeset, jer je tada izolacija redovito trajala 40 dana. To je protuepidemijska mjera kojom se za određeno vrijeme odvajaju i nadziru ljudi, životinje i predmeti za koje se sumnja da su zaraženi ili da dolaze iz krajeva gdje se već pojavila kuga.

Za postojanje karantenskih mjera na Korčuli u srednjem vijeku saznajemo iz imena malih otočića oko Korčule, a to su Gubeša i Gubavac. Ovi otoci nisu služili samo za odvajanje oboljelih od kuge, na što nas podsjećaju njihova imena, nego su također imali istu ulogu koju su vršili lazareti u Dubrovniku i Splitu, a drugdje osamice, kontumaci i sanitarni kordoni.

7. EPIDEMIJA KUGE 1370.

Osim posrednih potvrda ove pošasti postoje pisani tragovi i potvrde u otočnim pisanim izvorima. Naime, u rješenju korčulanskog biskupa izdanog te godine, naređuje se korčulanskim svećenicima da se u crkvama stalno moli i da cijelo vrijeme bude izloženo presveto Otajstvo dok traje kuga. S obzirom na medicinska saznanja u to vrijeme, te nepostojanje učinkovitog lijeka za kugu, prestrašenom puku nije ništa drugo preostajalo nego sazivanje Božje milosti da ga mimoiđe ova pošast. Rješenje korčulanskog biskupa uslijedilo je nakon zahtjeva kanonika korčulanskog kaptola kad se pojavila kuga na otoku a pučanstvo grada se razbježalo po drugim naseljima otoka. Oni su dopisom zamolili biskupa da im dopusti da se udalje iz grada na kakvo drugo mjesto na otoku ili izvan njega (što pokazuje da je epidemija vjerojatno već zahvatila većinu mjesta na otoku) za godinu dana, dok prođe opasnost od kuge, odnosno dok ne prestane epidemija.

Biskup im je dopustio, ali pod uvjetom da moraju naći barem jednog kapelana koji će neprekidno obavljati službu Božju u crkvi sv. Marka. Iz povjesnih pisanih izvora saznajemo da su korčulanske vlasti sve predmete, odjeću pa i kuće u kojima se pojavila kuga spaljivali kao mjeru dezinfekcije. Odatle potječu mnoga u pisanim izvorima spominjana kućišta u gradu i naseljima po otoku, u koje su vlasti korčulanske komune htjele useliti nove stanovnike, ustupajući ih besplatno i nudeći razne olakšice i pomoć pri gradnji kako se može iščitati iz dokumenata.

Osim spomenutog spaljivanja u svrhu sprečavanja i širenja kuge palile su se vatre u gradu i naseljima otoka da se «pročisti pokvareni zrak» za kojega se tada vjerovalo da uzrokuje zarazu. Puno su učinkovitije bile mjere preventivne izolacije, dezinfekcija raznim tada poznatim dezinficijensima (kao naprimjer živo vapno), te izlaganje robe i namještaja suncu koje je poznat kao učinkovit uništavatelj uzročnika bolesti.

8. EPIDEMIJA 1428.

Iako ova epidemija kuge koja je zahvatila mnoge krajeve europskog kontinenta nije zabilježena kao posebno opasna i s teškim posljedicama, ta je pošast bila izuzetno teška i s pogubnim posljedicama za grad i čitav otok Korčulu. Iz starih dokumenata može se pročitati da se narod razbježao iz grada, a Veliko vijeće korčulanske komune sklonilo u susjedno naselje Žrnovo. Navodi se podatak da je broj žitelja spao sa 7.000 na samo 1.000. Treba napomenuti da ovakav broj stanovnika grad Korčula nije ni tada ni ikada kasnije imao, te je preuveličan i broj pučanstva i broj umrlih. Ostaje ipak činjenica da je broj stanovnika koji su preživjeli tu užasnu pošast iznosio svega 15%, što dovoljno ukazuje na pogubne posljedice te epidemije. Štoviše, iako je moguće da se navedeni podaci odnose na cjelokupni broj stanovnika otoka i broj umrlih za cijeli otok Korčulu.

9. EPIDEMIJE KUGE 1457. i 1464.

O ovim dvjema epidemijama koje su harale otokom doznajemo iz dubrovačkih izvora, koji istina ne navode podatke o njima, ali spominju zabranu prometa između Korčule i poluotoka Pelješca, kako se zaraza ne bi prenijela na teritorij Dubrovačke republike. U tu svrhu su Dubrovčani 1456. godine poslali u Korčulu svog pouzdanog čovjeka da razvidi jeli se tamo pojavila kuga. Prema poduzetim mjerama može se naslutiti da se ona pojavila iako nema podataka o broju oboljelih i umrlih.

Godine 1464. ponovno je području Dubrovačke republike zaprijetila kuga koja je s Korčule već prešla na Pelješac, pa je 24. ožujka bilo odlučeno da će Dubrovčani poslati na Pelješac brod koji bi sprečavao svaki dodir sa stanovnicima Korčule. Nešto kasnije, točnije 9. travnja ponovno je poslan brod u Trstenicu (Orebić) da vrši stražu i donese hranu mještanima.

10. EPIDEMIJA 1482.

Ova epidemija bila je po svoj prilici osrednje jakosti. Prema dokumentima, situaciju u gradu u pogledu zaraze olakšao je neki Ratko Sutko, koji se ponudio Općini da nemoćne i oboljele prevozi na «grebene» (udaljene otočice), zakapa mrtve i njeguje bolesne kod kuće, pa mu je Veliko vijeće po prestanku epidemije, darovalo četiri gonjaja zemlje (oko 4.000 četvornih metara) u Zagradcu (položaj blizu grada) i jedan gonjaj zemlje kraj samog grada.

11. EPIDEMIJA KUGE 1529.

Epidemija je započela 1529. godine i potrajala je cijelu slijedeću godinu i prema podacima bila je posebno žestoka i sa strahovitim posljedicama. U gradu je navodno malo tko ostao živ. Spominje se brojka od 1.500 umrlih. Dnevno su umirali deseci ljudi koje se vrlo teško moglo odmah ukopati.

12. EPIDEMIJA 1573.

Niti pola stoljeća puk otoka nije bio pošteđen kuge koja se ove godine pojavila u gradu a ubrzo i po cijelom otoku. Prema izvorima obolio je ogroman broj ljudi ali srećom spominje se relativno manji broj umrlih u odnosu na ostale epidemije. Prigodom ove zaraze bilo je organizirano u punoj mjeri, formiranje lazareta po okolnim otočicama, gdje su odmah upućivane sve osobe kod kojih se posumljalo na bolest. Izričito je bilo zabranjeno izlaženje i kretanje po gradu osobama iz zaraženih kuća, a bila je organizirana i prehrana siromašnog dijela pučanstva. Prema podacima registriranim od crkvenih osoba, ova se bolest pojavila u srpnju spomenute godine, te su 20. srpnja umrle prve dvije osobe i bile pokopane u katedrali, dok se nekoliko dana iza toga zaraza očitovala i raširila, te je od nje pomrlo kako se navodi 110 osoba. Ova zaraza je zabilježena i po gradnji jedne zavjetne kapele u samom gradu, a druge izvan grada. (Ambroz Kapor, Zdravstvene prilike u Korčuli u srednjem vijeku, Korčula 1971, str 8)

Tada je već poznato da su klice uzročnik bolesti te se uz izolaciju bolesnika vrši i dezinfekcije spaljivanjem zaraženih predmeta i odjeće, ali se nažalost ništa ne zna o štakorima koji su rezervoari klica, niti o buhama koji su prenosioci kuge, te se epidemije i dalje pojavljuju, istina u manjem opsegu nego prije.

13. EPIDEMIJA 1617.

Poharala je cijelu Dalmaciju, ali je najteže posljedice ostavila na otoku Korčuli. Pojavila se prvo kod mornara mletačkog brodovlja (kako opisuje N. Ostojić) koje je te godine zimovalo u Korčuli. Kuće u predgrađu morale su se isprazniti da bi se pretvorile u nastambe za oboljele mornare. Zaraza se ubrzo proširila i na građanstvo i u roku od nekoliko mjeseci umrlo je više od polovice pučanstva. Posebice pogubna bolest je prema podacima bila za imućnije stanovnike, tako da su izumrle mnoge cjelokupne plemićke obitelji koje su bile na glasu zbog zasluga za zavičaj.

14. EPIDEMIJA 1729.

U proteklom periodu spominje se više puta kuga na otoku ali se radi o sporadičnim slučajevima

koji se ne mogu označiti epidemijom. Ipak 1729. godine bolest se naglo pojavila i proširila gradom i otokom ostavivši iza sebe velik broj umrlih, kako se može pročitati u pisanim izvorima. Već se koriste stvari jakog mirisa, te kađenje i čišćenje s provjetravanjem stanova i kuća, što je uklonilo buhe i bitno smanjilo mogućnost širenja bolesti. Sljedećeg stoljeća, točnije 1815. pojavila se teška epidemija u Dalmaciji koja je doslovce prepolovila stanovništvo Makarske i proširila se sve do Dubrovnika. U zapisima se nisu mogli pronaći podaci o oboljelima i umrlima na otoku, pa se s pravom može pretpostaviti da je mimoišla otok Korčulu. Krajem ovog stoljeća, točnije 1894. godine otkriven je konačno uzročnik kuge

(Yersinia pestis), napravljeno cjepivo i spoznalo se da buhe prenose bolest sa štakora na ljude.

Literatura i izvori:

1. Medicinska enciklopedija, knjiga 4.str187.
2. Medicinska enciklopedija, knjiga 4.str187.
3. Medicinska enciklopedija, knjiga 4.str187.
4. Medicinska enciklopedija, knjiga 4.str187.
5. Arhiv korčulanske biskupije,Korčula
6. Ambroz Kapor, Zdravstvene prilike u Korčuli u srednjem vijeku,Korčula 1971,str
7. Arhiv dubrovačke republike, Dubrovnik
8. A.Kapor, Zdravstvene prilike u Korčuli u srednjem vijeku, Korčula 1971.
9. A.Kapor, Zdravstvene prilike u Korčuli u srednjem vijeku, Korčula 1971.
10. A.Kapor, Zdravstvene prilike u Korčuli u srednjem vijeku, Korčula 1971.
11. Arhiv Korčulanske Komune,Zadar
12. Franko Oreb, Doktorska dizertacija "Otok Korčula za druge Austrijske uprave", Zadar 1996.

Kontakt osoba:

Nikola Bačić, dr. med., mikrobiolog
Dom zdravlja "Dr. A. Franulović"
Kale 1
Vela Luka
tel: 020 812 040